ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1989 m. rugpjūčio mėn. 19 d. / August 19, 1989 Nr. 162(28)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kryptis istorijai

Prieš savaitę spaudoje skaitėme sensacingą žinią, kad Sovietų Sąjungos liaudies deputatų suvažiavimo 1939 metų Sovietų Sąjungos ir Vokietijos nepuolimo sutarties teisinio ir politinio vertinimo komisija pasiruošusi skelbti savo darbo išvadas. Šios komisijos išvadų projektas labai įdomus ir vertas susimąstymo.

Seimo komisijos svarbiausia išvada: „... šie tekstai ir šios sutartys ir papildomi slapti protokolai turi būti pripažinti niekingais ir negaliojančiais nuo jų pasirašymo momento." Tai nepaprastai svarbi išvada, nes šių susitarimų išdavoje rusai pagrobė ir įjungė į Sovietų Sąjungą Estiją, Latviją ir Lietuvą. Ilgus metus rusų imperijos valdžia skelbė, kad tokių slaptų protokolų iš viso nebūta.

Jei būtų reikėję pranašauti ateitį, mūsų komentatorių dauguma būtų spėję, kad Sovietų Sąjunga niekad neprisipažins prie slaptųjų Molotovo-Ribbentropo pakto protokolų. Tie, kurie manė, kad jie bus viešai pripažinti, taip pat nematė, kad iš to būtų kokių didesnių pasekmių. Abeji klydo. Pasirodo, kad Sovietų Sąjungoje teisėtumo klausimai yra labai svarbūs ir gali turėti net sprogdinančių išdavų. Todėl šiuo metu ten yra svarstoma, kokias pasekmes turės šis seimo komisijos pranešimas.

Komunistų partijos dienraštis *Pravda* išspausdino istoriko Orlovo straipsnį, kuriame jis gina Molotovo-Ribbentropo paktą, nes jis buvo reikalingas Sovietų Sąjungos apsaugai. Tačiau pats Orlovas teigia, kad daugeliu atžvilgių paktas žeidė teisines normas. Kitas laikraštis *Sovietskaja Rossija* jaudinasi, kad seimo komisija pakirstų visą Baltijos respublikų įjungimo į Sovietų Sąjungą teisinį pagrindą, jei ji patvirtintų, kad Molotovo-Ribbentropo paktas turėjo tą slaptąjį protokolą, kuriame prekiaujama Baltijos valstybėmis.

Iš tikrųjų komisijos pranešime skaitome: „2.d) Atsižvelgdama, kad Baltijos respublikoms šios problemos aktualumas turi ypatingą reikšmę, komisija atkreipia dėmesį į tai, jog iki 1939 metų TSRS ir kaimyninių Baltijos valstybių — Suomijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos — santykiai buvo grindžiami ištisa sutarčių sistema. Santykių pagrindu buvo 1920 metų Taikos sutartis, kuria Tarybinė Rusija, o po to ir TSRS be išlygų pripažino šių valstybių savarankiškumą ir nepriklausomybę, ir visiems laikams atsisakė nuo bet kokių teisių į šias tautas ir jų teritorijas. Taikūs ir kaimyniški TSRS santykiai su Estija, Latvija ir Lietuva buvo grindžiami nepuolimo sutartimis, kuriomis valstybės įsipareigojo bet kokiomis sąlygomis gerbti viena kitos suverenitetą, teritorinį vientisumą ir neliečiamybę. 1933 metų liepos mėnesį TSRS su kaimyninėmis valstybėmis pasirašė konvenciją, kurioje buvo apibrėžta agresijos formuluotė ir buvo sakoma, kad jokiais politiniais, kariniais, ekonominiais ar kitais tikslais negalima pagrįsti ar pateisinti grąsinimo kitai valstybei, jos blokados ar aneksijos".

Chicago Tribune reporteris R.C.Longworth teigia, jog komisijos pranešimas padidins rusų baimę, kad Sovietų Sąjunga braška ir ŷra. Pranešimas kels ir skatins nepriklausomybės reikalavimus Baltijos respublikose. Reporteris girdėjęs, kad komisijos pranešimas buvęs jau kelis kartus atidėtas, bet dabar žadamas paskelbti rugpjūčio 23 dieną Molotovo-Ribbentropo pakto penkiasdešimt metų sukakties proga. Nors jo reportažas išspausdintas šeštadienį, rugpjūčio 12 dieną, jis sakosi komisijos išvadų teksto nematęs — jį matę tik partijos ir vyriausybės pareigūnai. Tuo tarpu *Europos lietuvis* jau rugpjūčio 9 dieną išspausdino pilną išvadų projekto tekstą, kurį parūpino SIA/LIC. Taigi lietuvių informacija veikia labai sklandžiai.

Peršasi dvi išvados. Pirma, retorika yra daug svarbesnė, negu mes manėm. Antra, mes, lietuviai, buvom daug efektyvesni, negu mes galvojom.

Šis įvykis mums duoda progą pajusti, kad teisės ir teisėtumo klausimai šiuo metu nėra tik tuščias tauškėjimas Sovietų Sąjungoje. Šia prasme Vakarų pasaulio komentatoriai yra kur kas ciniškesni, negu Sovietų Sąjungos žmonės. Vakarai nebuvo jaudinami fakto, kad Hitleris ir Stalinas pasidalijo Europą. O dabar, kai to fakto atskleidimas prisidės prie Sovietų Sąjungos suirimo, turime pripažinti, kad tie buvo teisūs, kurie nuolat kėlė tą taip Sovietų Sąjungai nepatogų Molotovo-Ribbentropo pakto klausimą. Žvelgiant į ateitį, galime spėti, koks gali būti svarbus JAV ir kitų Vakarų valstybių Baltijos valstybių įjungimo į Sovietų Sąjungą teisinis nepripažinimas. Dėl nepripažinimo kovoti nebuvo tuščias projektas (kaip ne vienas mūsų mintytojų ne kartą yra teigęs).

Sovietų Sąjungos vadai manė, kad Molotovo-Ribbentropo pakto slaptuosius protokolus galima užmesti kur nors už Lenino bibliotekos radiatorių ir reikalas bus baigtas. O štai jie sugrįžo vaidentis galiūnams. Grįžta dokumentai, grįžta ir seni simboliai, bet naujame kontekste. Štai Azarbeidžano darbininkai streikuoja, nešdami raudonas vėliavas. Maskvos galingieji vėl bijo darbininkų revoliucijos. Lietuviai irgi gali džiaugtis, prie naujosios revoliucijos prisidėję. Kaip 19 a. vokiečių poetas Friedrich Schiller pažymėjo: „pastumk petimi savo amžių, ir jis judės tavo kryptimi". Pabaltiečiai stumtelėjo amžių: plyšiai rusų imperijoje jau didėja.

a. v. l.

19 a. tautinio atgimimo kultūros tyrinėtojas

Dr. Vincui Maciūnui aštuoniasdešimt metų

VYTAUTAS VOLERTAS

Dr. Vincas Maciūnas — Nuotrauka Edmundo Jakaičio

Asmuo

Paliesime žmogų, kasdieniniame gyvenime viešumos nevertinantį. Tiesa, kasdieniniu gyvenimu domisi, lanko beveik visus lietuvių vietinius renginius, susirinkimuose pareiškia kartais daugumą pravėdinančias nuomones. Asmeniniuose pokalbiuose atsidaro plačiau ir dėl savo nusiteikimų kietokai derasi. Tačiau vengia užimti nors kiek vietos dienraščio ar savaitraščio puslapiuose ir visiškai atsisako „visuomenės vadystės". Nesužinosi, ar čia kasdieninio gyvenimo nuvertinimas, ar aukštas laiko įkainojimas. O gal kuklumas. Jam nepasisekė užsislėpti lietuvių kultūros — ypač literatūros — istorijos srityje. Čia jį matome iš tolo.

Kalbame apie dr. Vincą Maciūną, Philadelphijos lietuvių tarpe prisiglaudusį, šių metų liepos 18 dieną neskubančiai pertraukusį 80 metų amžiaus kaspiną. Tai ne kokių nors lenktynių, bet gyvenimo tikrovės pažymėtas ženklas. Amžius negraudina, jei praeitis šviesi. Šviesios praeities žmogus nesustabdo ieškojimų, nes begalinis laiko okeanas jam neaptemsta. Gyvenimas, leistas be skausmo, dar nėra šviesi praeitis. Jei neišvargino blaškymasis, jei neslegia klaidos, netemsta tasai laiko okeanas.

Dr. Vinco Maciūno praeitis pašalaičio akims yra šviesi. Be skausmo nekeliavo, tačiau skausmą priėmė be viešų aimanų. Aišku, buvo skaudu, traukiantis nuo antrosios sovietų okupacijos, paliekant tėvus. Vienas iš ankstyvųjų kylančios Lietuvos inteligentų, dr. Vinco Maciūno tėvas, medicinos gydytojas, pradėjo lietuviškai rašinėti dar spaudos draudimo laikais. Ir tęsė. Pirmasis jo darbas išspausdintas 1900 metais, paskutinis — 1938. Nebuvo Vincui Maciūnui lengva po žinios, kad karo metu žuvo brolis. Pagaliau jaunas, vos 35 metų Vilniaus universiteto humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas jautė, kad pasitraukimas iš Lietuvos greičiausiai sunaikins jo akademinę ateitį. Iš tikrųjų Amerikoje iki pensijos amžiaus jis laiką aukojo ne auditorijose studentams, bet dirbo University of Pennsylvania bibliotekoje. Skundų negirdėjome, niūraus veido nematėme, nusivylimo nejautėme. Priešingai. Labai dažnai pasidžiaugdavo darbu, kukliu gyvenimu, rūpestinga žmona Genovaite ir gerais sūnumis. Dr. Vincas Maciūnas sudaro laimingo žmogaus įspūdį, jokia graužatimi savęs nevargindamas ir pasigėrėtinai bendraudamas su savo šeima.

Į žmones, ypač pažįstamus, žiūrime ne dviem, bet daugeliu akių, kad ant rūbo kritęs šapelis nepasislėptų raukšlėje. Daug akių — daug vaizdų. Todėl vakarykštis bičiulis keletui dienų pasidaro nenaudėliu, o nenaudėlis — bičiuliu. Tačiau banguojančius įspūdžius suvedame vidurkin. Šis vidurkis apsprendžia žmogų. Dr. Vincas Maciūnas, iš savo gyvenimo išrankiojęs ir išmėtęs bet kokius tragizmo grūdus, ėjo su optimizmo švieselėmis. Ir šiandien pas jį apstu humoro, kuris tačiau nenustelbia rimto požiūrio į gyvenimą, visuomenę, darbą, šeimą.

Darbai

Vincas Maciūnas studijavo Vytauto Didžiojo universitete lietuvių literatūrą, o paskiau dar pora metų teisę. Baigęs humanitarinių mokslų fakultetą, 1932 metais išvyko užsienin, kaip universiteto stipendininkas, literatūros studijų gilinti. Lankė Bonnos ir Muencheno universitetus, pagaliau įsibrovė ir į tuo laiku lietuviams sunkiai pasiekiamą Lenkiją. Varšuvos, Krokuvos ir Vilniaus (lenkų okupuoto) bibliotekose bei archyvuose aptiko senesnių lietuviškų rankraščių. Vytauto Didžiojo universitete 1939 metais gavo filologijos daktaro laipsnį už disertaciją „Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje". Šią studiją ir šiandien dr. Vincas Maciūnas laiko pačiu svarbiausiu savo darbu. Nuo *Aušros* laikotarpio vėlesnis lietuvių kultūrinis gyvenimas jau buvo daugelio nagrinėtas, o 19-ojo amžiaus pradžia, ne vienos Europos tautos — taigi ir lietuvių — atgimimo pradmė slėpė ne vieną mums mažai žinomą faktą. Tuo lietuvių judėjimo metu lietuviškai rašė žmonės, kurie lenkiškai mokėjo geriau negu lietuviškai. Tačiau jie gerbė gimtąją kalbą. Šis dr. Vinco Maciūno darbas, išspausdintas *Darbuose ir dienose*, taip pat pakartotas atskiru leidiniu (1939), iki šios dienos yra gal svarbiausias 19 amžiaus pradžios lietuvių kultūros gerai organizuotas šaltinis, plačiai cituojamas kultūrininkų ir istorikų.

Pirmą savo straipsnį paskelbė 1932 metais *Naujojoje Romuvoje* („Liaudies daina ir literatūra"). Talkindamas prof. Vaclovui Biržiškai redaguoti *Mūsų senovę*, stengėsi duoti kiek galima daugiau iki tol nežinomos medžiagos. Verta įsiminti, kad jau nuo 1935 metų dr. Vincas Maciūnas dirbo universitete. Dėstytojas, docentas, tuo pačiu metų dviejuose universitetuose (Vytauto Didžiojo ir Vilniaus) prodekanas, Vilniaus universiteto bibliotekos direktorius, Pabaltijo universitete, Pinneberg, Vokietijoje, dekanas. Šios pareigos ėdė laiką ir energiją. Tačiau be pertraukos jis rinko kultūrinio gyvenimo istorinę medžiagą. Ypač daug naujų faktų atidengė apie Antaną Strazdą. Jie liko nepaskelbti Vilniaus universiteto bibliotekoje. Tačiau 1963-1964 metais per kelis numerius *Aiduose* dr. Vincas Maciūnas išspausdino didesnį rašinį šia tema, kuris 1967 metais buvo išleistas atskira knygele. O 1968 metais Vilniuje išleistoje knygoje apie Strazdą nurodyta, kad „... Jungtinių Amerikos Valstijų spaudoje [illegible] kelias dešimtis dokumentų p[illegible] bė V. Maciūnas".

Be pertraukos kultūros [illegible] luose spausdino straipsnius [illegible] išvardijimas ne visiems sk[illegible]tojams būtų įdomus dėl jų di[illegible]es apimties, nes nepilna dr. V[illegible]nco Maciūno bibliografija jų ap[illegible]ima 197. Ne vien straipsnių, bet ir žurnalų, kuriems talkino, sąrašas daugeliui atrodytų per ilgas. Bendradarbiaudamas ir anglų kalba leidiniuose, jis lietė vėlesnio laikotarpio temas (pvz., Vincą Krėvę). Dr. Vincas Maciūnas dėmesį kreipė ne tik Adomui Mickevičiui, Vaižgantui, Krėvei, bet ir nedidelei, triukšmingai Vilniaus veikėjų bei senojo Vilniaus universiteto profesorių ir studentų grupei „Šubravcams", apie 1820 metus leidusiems *Gatvės žinias*, satyros laikraštį, pajuokusį tų laikų visuomenines negeroves.

Kultūros darbuotojų tarpe mažiausiai dėmesio atkreipia redaktorius. Jo rolė yra kiek panaši į režisieriaus rolę, kuris scenon išveda žmones, savo vargu ir rizika juos apkaišo žvaigždėmis, aukštumon iškelia vardus, o pats tūno tamsiame šešėlyje. Kiek daug redaktorių nežinome, nepa-

(Nukelta į 4 psl.)

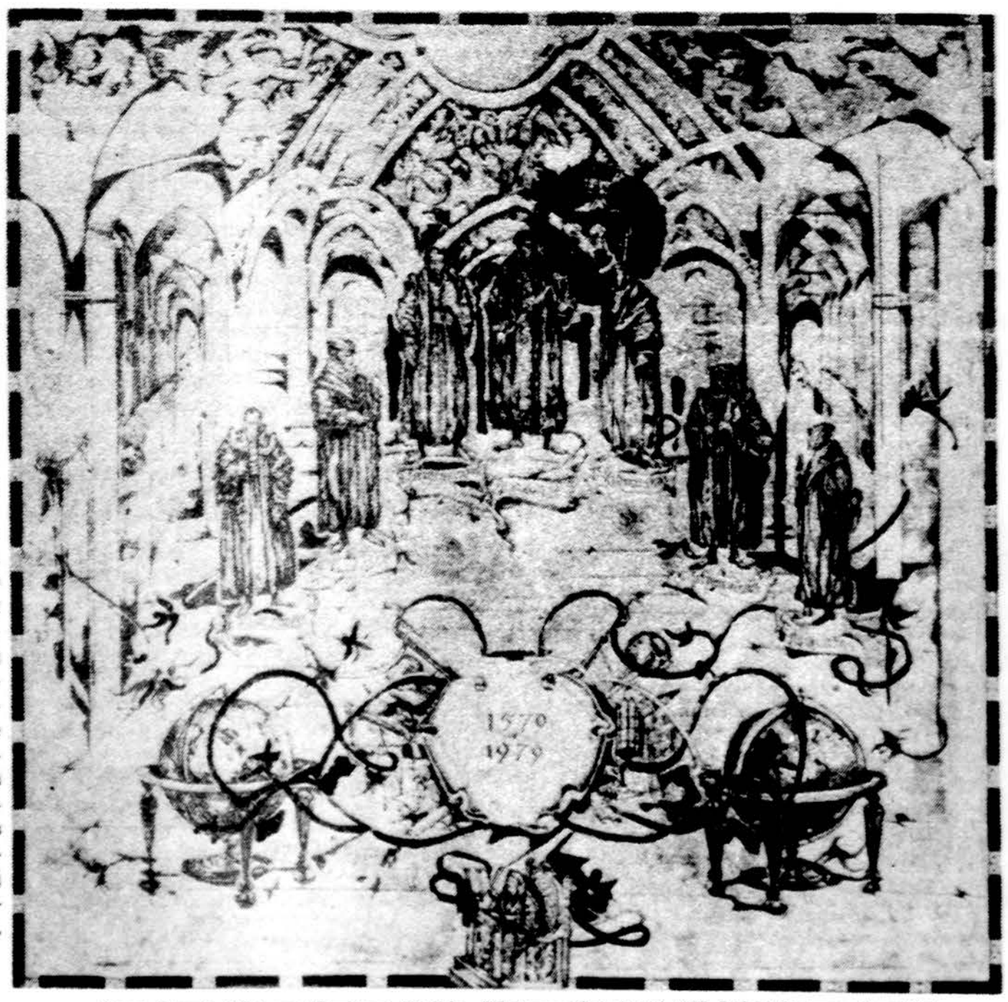

Joana Danutė Plikionytė-Bružienė. Iš ciklo „Vilniaus universitetui 400". Didieji Lietuvos žemaičiai Vilniaus universitete. 1979. Spalvotas ofortas, 50 x 50.

Vaizduojamos šių mokslininkų figūros (iš kairės aplink): Kazimieras Kantrimas (1776-1836), Zigmantas Liauksminas (1597-1670), Kazimieras Semenavičius (17 amžiaus pirmoji pusė), Jonas Gruževskis (1578-1646), Tomas Žebrauskas (1714-1758), Simanas Tadas Stanevičius (1799-1848), Simanas Daukantas (1793-1864).

Šiame numeryje:

Molotovo-Ribbentropo paktas šiandien • Lituanistas dr. Vincas Maciūnas švenčia 80 metų sukaktį • Premijuotoji Sonės Pipiraitės-Tomarienės novelė „Vylius" • Šios vasaros Baltimorės lietuvių festivalis • Vytauto Pluko eilėraščiai • Chicagos teatruose

Sonė Pipiraitė-Tomarienė

Vylius

— Gera, gera ožkelė, — gyrė Leizerienė, glostydama baltą žvitriaakę ožką. — Imk, Karoli, nesigailėsi.

Vaikinas atidžiai apžiūrėjo gyvulį: graži, sveika, pripampusiu tešmeniu, nerimstanti savo kaily.

— Tik kažin kaip su pienu? — paklausė abejodamas.

— Ui, pieno duoda didžiausią kibirą!

— Jau ir kibirą... — šypsojosi Karolis.

— Nesakiau, kad pilną, — juokėsi Leizerienė. — Nebijok, aš tavęs neapgausiu. Tavo motinėlę pažinojau. Ai, gera buvo žmonelė, nedidžiauna. Užeidavo, pasikalbėdavom.

— Tai gal jau... — Karolis ištraukė kapšiuką, atskaitė pinigus žydei į delną. Ožka buvo pririšta trumpa sutrūkinėjusia virvele.

— Tas virvagalis nė varsto nelaikys, — sumurmėjo jis, patuskenęs virvelę.

— Ui, aš tau magaryčių duosiu puikią virvę, — sujudo žydė ir, įbėgusi į tvartelį, išnešė naują, ilgą virvę. — Štai, bus tau pati geroji ožkai pririšti.

Karolis atsisveikino ir nusivedė ožką. Smagiai žengė patižusia gatve per miestelį, pro bažnyčią, pro aplytus daržus. Klumpės minkštai teškeno šlapia žeme. Gatvė pasibaigė. Toliau paprastas lauko keliukas suko kairėn, į kapines. Gal užeiti aplankyti mamytę? Ne, nėra kaip su ožka... Kiek daug kryžių... Bet mamytės kryžius už visus aukštesnis, iš tolo matosi... Padirbo motinėlei kryžių, patį gerąjį meistrą priprašė išgražinti spinduliais, saulėmis... visus uždirbtus rublius atidavė. Gražus išėjo kryžius: kiekvienas eidamas gėrisi. Dame ir tėvelio vardą įrašė, nors jis pats guli nežinia kur... Išskobė abiejų vardus, sudėjo ir metus: „Vincentas Lingis 1823-1863 ir Valerija Lingienė 1829-1882. Ilsiekit ramibiej, milemi tievelej. Sunus Karolis".

Virvė staiga skaudžiai užveržė pirštus. Tai ožka ją ištempė, siekdama griovio žolės.

— Pakentėk, ožkyte. Pareisim namo, tai prisiėsi geros žolės su dobiliukais, — ramino jis ožką, tempdamas dešinėn į taką palei upeliuką. — Ak, ožkyte, koks džiaugsmas mudviejų laukia! — Jis susijuokė, bet nutilo, susigriebęs bešnekąs balsu. Ir pats pasijuto išalkęs. Jau pavakarys, o išėjo iš Vanagių rytą. Laimė, kad Leizeris pavežė. Su juo bešnekėdamas ir ožką sugalvojo nusipirkti.

Sulėtino žingsnį ir leido ožkai griovyje pasiganyti. Kažin, ar Agutė džiaugsis? Juk laukė arklio, o gaus tik ožką... Bet ožka — tai tik pradžia. Magaryčios, anot Leizerienės. Bus ir arklys. Juk beveik du mėnesiu dirbo Laurynui, trobą statant. Džiaugėsi Laurynas, kad su tokiu dailide paspės pastatyti trobą iki šalčių. Todėl ir išleido porai dienų namo. Ir kumeliuką pažadėjo, kada grįš atgal. Norėjo jį Karolis tuojau vestis, bet Laurynas sudraudė: dar neatjunkytas. Pabus su kumele, paūgės, o pavasarį ar vasarą galės raitas parjoti... Na, raitas gal ir ne... Bet koks mielas žirgelis, kaip priprato prie jo: pašauktas atbėga, kiša snukutį į delną... Ak, kaip jis išlėkė namo — kaip su sparnais, kad tik greičiau pamatytų savo meilę — Agutę. Kaip jis jos pasiilgo... Kažin, ar ir ji? Net sudrebėjo pagalvojęs, kaip jis ją pamatys, kokia bus laimė... Nežinojo, kad žmogus gali būti toks laimingas... Kai pernai motinėlė mirė, manė, kad nelaimingesnio nėra visame pasauly: toks buvo vienišas, taip buvo skaudu, gailėjo ir mamytės, ir savęs... Bet atėjo Agutė — vėl saulė jam nušvito...

Kol mamytė buvo gyva, jis apie vedybas negalvojo. Ji šeimininkavo, jis dailidžiauti ėjo. Iš tų penkių dešimtinių jiedu išsimaitino, nors ir nepuikiai. „Kam tų puikybių", kalbėdavo mamytė. „Yra nauja trobikė, iš girios parneši žabų, sausmedžių, pasikūrenam. Kiaušinius miestelio žydės nuperka. Ateina kapeika ir rubliukas druskai, geležiai. Dar į prieskrynį viena kita kapeikėlė nukrinta juodai dienai".

Jo mintis vėl ožka pertraukė. Virvei atsileidus, ji peršoko upeliuką, įlindo į krūmus ir patenkinta ėmė šlemšti lapus. Jis trumpiau suėmė virvę ir nusitempė ožką. Takas suko į pievas — bet ten klampu. Geriau eis per girią: nors kiek toliau, bet smagiau.

Kaip gražu girioje... Eidamas jis glostė eglučių šakas. Kaip jauku. O čia tas didysis ąžuolas. Tai bent medukas: penki vyrai vos apkabina. Mažas būdamas, jis tą ąžuolą iki pat viršūnėlės yra išlaipiojęs. Čia su tėveliu vaikščiojo, čia mamytė sėdėdavo... Čia ir Agutę pirmą kartą susitiko... Nuėjo tada žabų prakurams... Išgirdo mergišką balsą dainuojant:

Alfonsas Dargis Grafika, 1950

Neisiu viena į girelę,
neisiu viena į trakelę...

Neiškentęs atsiliepė:

Su broleliu į girelę,
su sesele į trakelę...

Iš už ąžuolo išėjo nepažįstama mergaitė. Jauna, šviesiaplaukė, balta prijuostėle. Pamačiusi jį, sušuko: „Ar žinai, kame tas liūnas, kur auga puplaiškiai?" Ir pažvelgė jam tiesiai į akis. Tas jos žvilgsnis tartum saulės spindulys įsmigo jam ne tik į akis, bet tiesiai ir į širdį. Įsižiūrėjęs į ją, jis stovėjo lyg be žado. Ji dar pridėjo: „Niekaip negaliu rasti. Ar žinai?" — „Aš parodysiu", atsitokėjo jis. Pasidrąsinęs paklausė: „O iš kur pati būsi, kad šių vietų nežinai?" Nusišypsojusi ji paaiškino: „Todėl nežinau, kad tik užvakar parėjau pas Vaškius už mergą. Ar pažįsti Vaškius?" — „Kur nepažinsiu — kaimynai". — „Vaškienei labai galvą skauda ir širdį spaudžia", aiškino ji. „Sakė, gal puplaiškiai padėtų".

Besikalbėdamas jis sužinojo, kad ji vardu Agutė, kad iš menko ūkelio, tai nuo mažens tarnaujanti. Ilgai buvusi dvare, bet ten parėjusi nauja šeimininkė, baisiai nedora. Dėl mažiausio nieko plūstantis, barantis, o jei kokios — tai dar su kočėlu ar samčiu per galvą... Neapsikentusi ir išėjusi. Nebe baudžiavos laikai, kad taip žmogų stumdytų... Jis pasibaisėjo, kad kas drįso tokią mielą mergaitę užgauti, ir paguodė: „Gerai, kad ir išėjai. Vaškiai labai geri žmonės, ypač ji pati. Tik bus tau nelengva: didelis ūkis, daug darbo". — „Aš darbo nebijau. Nuo mažens esu pripratusi. Bet ir darbininkų pas Vaškius nemažai: pačiudu, teta Marcijona, bernas Jonis"... Priėjo liūną. Prirovė jai puplaiškių ir parnešti pasisiūlė. Bet ji pagalbos atsisakė, tik žybtelėjo akimis ir nubėgo, šokinėdama per kelmus kaip stirna.

Nubėgo ir jo širdį nusinešė. Nuo tos dienos jis vis skubino pas Vaškius: tai ko pasiskolinti, tai į talką, tai šiaip sau pavakaroti... Iš pradžių ji gana šaltai į jį žiūrėjo. Taip ir reikia: dora mergaitė nesikabina vaikiui ant kaklo iš pirmo pamatymo, bet moka pasibranginti, žino savo vertę.

Bet pradėjo sirguliuoti mamytė. Vargšė, vargšė motinėlė... Kaip jį suvargo, kaip sunyko... Sugraužė jos sveikatą ta baisi tėvelio mirtis... Jis tėvelį kaip gyvą atsimena: aukštas, raudonskruostis, plaukai geltoni, garbanoti, ūsai vešlūs... akys linksmos, skvarbios. O jau greitumas jo, o skubrumas! Atsimena, kaip jis trobelę statė: vis švilpaudamas, dainuodamas rąstus nešiojo, lentas tašė, obliavo... jį mokė kaip dirbti. Ir vis šnekėdavo: „Tai dar pagyvensim, Karoliuk, ir mes! Baudžiavos nebėra, ponams nebereikia vergauti, žemės turim, troba bus kaip stiklinė! Tai dar pagyvensim, sūneli!" Bet nepagyveno. Išėjo su sukilėliais ir nebegrįžo. Paliko trobele naują, žmonelę jauną ir sūnelį mažą — devynerių metų. Ir tos išsvajotosios laisvės negrąžino. Nesisekė mūsiškiams, nes rusų kariuomenė buvo daug galingesnė. Niekais nuėjo visas sukilimas. Daug sukilėlių žuvo: vienus į Sibirą išvarė, antrus vietoje sušaudė ar pakorė. Nedaug kam pasisekė ištrūkti, į Prūsus pabėgti. Neišbėgo ir tėvelis: sužeistą sugavo — ir pakorė... Žmonės šnekėjo, kad pakasė kartu su kitais, žemę sulygino, kazokai arkliais sutrempė, kad nė žymės neliktų. Žmonės patylomis savo nužudytuosius atkasinėjo, kapuose laidojo. Ir motinėlė, vargšė, kai tik kas pasakė, kur sukilėliai užkasti, ten bėgiojo, kasinėjo, tėvelio ieškojo, bet — nerado. Ir po šiai dienai nežinia, kur jis guli...

Taip ir liko jis be tėvo. O mamytė vis liūdo, nyko. Prapuolė jos linksmumas, vaikščiojo vis tyli, susikrimtusi. „Jei ne tu, sūneli, tai ir gyventi man nebūtų ko..."

Bet pagyveno dar, pagyveno. Apsiprato su širdies skausmu, aprimo. Vargingai tada gyveno. Sunku buvo vienai ir tą menką žemelę apdirbti. Nors geri kaimynai ir padėdavo, bet vis tik priebėgomis. O jis dar buvo mažas. Bėgo, plušo ji: ir savo žemėj, ir kaimynams į talkas, ir namie verpė audė sau ir kitiems... Taip ir sulaukė jo užaugant. „Visiškai panašus į amžinatilsį tėvelį", džiaugdavosi ji. Jis ir tėvelio darbo — dailidystės — išsimokė. Pats jau visus laukus apdirbdavo, mamytei vis liepdamas ilsėtis, paguléti... Rodos, galėjo jiedu taip gyventi ir gyventi... Bet, matyt, jos sveikata jau buvo palaužta, pradėjo sirguliuoti. Ėmė jis iš prieskrynio tas juodos dienos kapeikas; pasiskolinęs arklį iš Vaškio, vežė daktarą, pirko vaistų; Vaškių Marcijoną mamytei slaugyti parsivedė. Niekas negelbėjo: mamytė gelto, džiūvo, nyko ir užmerkė akis amžinai.

Baisus jam buvo širdies skausmas... Į budynes suėjo daug žmonių, gražiai giedojo, garbstė jo mamytę. Atėjo ir Agutė su Vaškiene, atnešė pataisiusios valgymų budėtojams. Agutė jam ranką paspaudė, jautriai į akis pažiūrėjo ir pagailėjo: „Likai vienas..: Kaip man tavęs gaila..." Nuo tų jos žodžių, atrodė, skausmas perpus sumažėjo... Atsiuntė Vaškys arklius ir vežimą, eglėmis apkaišytą... nuvežė mamytę į miestelio kapines...

Po laidotuvių atėjo Agutė jau viena: Vaškienė pasiuntusi namų apgerbti. Jis nukritusius eglėšakius surankiojo, ji viską apšlavė, apvalė, sutvarkė, indus suplovė, į vietas sudėliojo, valgyti išvirė ir pati kartu pavalgė. Daug jie tada nešnekėjo, tik keliais žodžiais persimetė. Valgant ji atsiduso: „Bus tau sunku vienam be motinos... Kas išvirs? kas apskalbs?" Kokia jautri, kokia suprantanti... Jis paaiškino, kad jau sutaręs su Marcijona, kad ateitų pavakariais vištų palesinti ir uždaryti, kai jis bus išėjęs kur dirbti... rytais jų išleisti...

Apvaikščiojo ji tada visus pašalius. Į alkierių, kur jis miegodavo, įėjo, lovos apklotą pataisė, troboj prie lango ilgai pastovėjo, į girią pažiūrėjo... Gražu žiūrėti į girią: matytis medžių viršūnės linguojant, rodos, girdėtis ir šiurenimas nuo vėjo... Ir ji tuo pasigėrėjo... Išėjo tada Agutė namo, bet jos vaizdas, rodosi, amžinai troboje pasiliko šviesti kaip saulės zuikutis... Jau ne kasdien ir ne kas valandą, bet be paliovos tik apie ją galvojo. Pas Vaškius nuėjęs dar dažniau vis rasdavo kokio darbo: tai tvarto durys išvirtusios, tai kiaulė geldą apgraužusi... Atrodė, kad Vaškienė suprato, kas jį taip traukia — vis maloniai juodu nužvelgdavo.

Vieną dieną... atmintiną visam gyvenimui... Buvo sekmadienis. Po pamaldų, kaip paprastai, nuėjo prie motinėlės kapo. Stovėjo užsimąstęs, į kryžių atsirėmęs, kai pamatė ateinant Agutę. Ji prie kryžiaus atsiklaupė, pasimeldė. Nuo kapo kažin kokią piktžolaitę nurovė. Pasirėmusi į kryžių, šalia pastovėjo. Tokia rimta, susimąsčiusi. Tada jis, suėmęs visą drąsą, pradėjo kalbėti: kokia jos ateitis? Nors pas Vaškius ir nebloga, bet samdinė tai vis samdinė... Ar norės visą amžių tarnauti kitiems? Ar nebūtų jai geriau pareiti į savo ūkelį, kad ir menką?... Išeiti už gero žmogaus, kurs ją mylėtų?..

Ji pažvelgė jam į akis klausiamai. Padrąsintas to žvilgsnio, jis toliau tęsė: „Pareik pas mane, Agute. Tu man į širdį įkritai, tave vieną tematau... Pareik. Dirbsiu, stengsiuos, tave mylėsiu..." Tada ji šviesiai, šiltai nusišypsojo, pakreipė galvą į jį ir taip pažvelgė, kad jam karštis ir šaltis per visą kūną perėjo... Ir pasakė: „Ir tu man patinki. Vaškienė vis tave giria: darbštus vyras". Jis iš džiaugsmo ir žado nustojo, tik žiūrėjo, žiūrėjo į ją, kaip į angelą altoriuje. O ji pamažu dėstė: „Gal ir pareisiu. Gal ir būtų gerai. Kas mane biedną ims... Kraičio neturiu..." Jis pertraukė: „Jokio kraičio nereikia. Mamytė paliko pilną skrynią drobių, staltiesių, rankšluosčių... Nieko nereikia". Ji dar smagiau nusišypsojo, balti dantys sublizgėjo. Jis žengė prie jos, ištiesęs rankas. Būtų tuojau ją apglėbęs ir pabučiavęs, bet ji atsainiai sulaikė jo ranką: „Ne, kapuose... netinka". Jis susigėdęs atsiprašė: iš to didelio džiaugsmo nebežinąs ką bedaręs...

Šyptelėjusi ji padavė jam ranką. Pastovėjo abudu valandėlę, už rankų susiėmę. Ji lėtai atitraukė savąją ir tarė, kad kokį vakarą užeisianti pas jį ir viską aptarsią.

Ir užėjo. Ir kalbėjosi, susėdę prie galinio lango, žiūrėdami į žydinčią lanką, į žalią girią. Jis pasiūlė sekmadienį paduoti užsakus, bet ji nesutiko: sutarusi išbūti metus pas Vaškius. Jis tuojau nusileido: tikrai būtų negražu pamesti žmones vidury metų. Žodį reikia laikyti. Jis palauks. Nors jam jau dvidešimt devyneri... „Pats vyro gerumas", pajuokavo ji. „O man jau dvidešimt ketveri, gal aš tau per sena?" — „Pats mergaitės gerumas", paantrino jis jos žodžius. Abudu linksmai juokėsi. „Tai po Kalėdų?" paklausė jis. „Geriau po Naujų metų", pataisė ji. Buvo ji tokia graži ir miela, taip smagiai juokėsi atsilošdama, kad kasos išdriko. Jis pakėlė ranką jų pataisyti ir pats nepajuto, kaip ją apkabino ir ėmė bučiuoti... į skruostą... į lūpas... Ji nesigynė, bet švelniai atstūmė ir atsistojo. „Užsibuvau... eisiu..." Ir išėjo. Nesileido nė lydima, nubėgo greitai pro vyšnias. Jis tada kiek susirūpino: ar tik nesupykino jos tuo bučiavimu? Tokia jautri...

Užsisvajojęs apie mielą praeitį ir užmiršęs ožką, jis atleido virvę. Ožka tuojau aplėkė aplink medį, susipainiojo krūmuose ir mekendama graibstė žolę. Jis atpainiojo virvę, valandėlę leido jai ganytis, paskui vėl nutempė į taką.

Bet... ištiko Vaškius nelaimė. Vieną rytą Vaškienė ilgai nesikėlė. Nuėję pažiūrėti, rado ją begulinčią, galvą ant rankos pasidėjusią, amžinai užmigusią...

Palaidojo iškilmingai. Buvo didžiausia budynė. Šimtai žmonių suėjo iš visos apylinkės. Pjovė laidotuvėms kiaulę ir jautuką. Agutė su Marcijona kepė, virė, taisė, susivadinusios būrį padėjėjų. Agutė, lyg tikra šeimininkė, smarkiai sukosi, viską nurodinėjo. Prie kapo Vaškys verkė pasikūkčiodamas. Gera buvo žmonelė, gražiai abudu sutiko. Tiktai gaila, kad nė vieno vaikelio Dievas nedavė. O toks didelis ūkis, visko pilna.

Po laidotuvių Agutė labai pasikeitė. Nebesišypsojo, nebekrizendavo dėl menkniekio, bernams ką leptelėjus. Karoliui atėjus, nesišypsojo, tik iš tolo žvilgterėjo — ir vėl į darbą. Vakarienę vis ėmė paduoti ne ji, bet Marcijona.

Vieną naktį... Gal buvo praėjęs koks mėnuo po Vaškienės laidotuvių... Šeštadienis tai buvo... Jis parėjo iš kaimynų pirties įkaitęs ir greitai atgulė, nes rytoj anksti ketino eiti į miestuką paklausinėti, gal kam reikia dailidės. Jau buvo prisnūdęs, kai į langą pabarbeno. Atsikėlęs priėjo: tamsoje kažkas bolavo. „Tai aš. Įleisk". Pažino Agutės balsą ir išsigando: gal vėl kokia nelaimė? Paklausta ji tuoj nuramino, kad viskas gerai, ji tik norinti pasikalbėti. Jam širdis sudrebėjo: gal nori jo atsisakyti? Norėjo uždegti šviesą, bet ji neleido: tamsoj jaukiau kalbėtis. Susėdo prie lango. Jai taip buvę neramu, taip pasiilgusi... neiškentusi ir atėjusi... Rodos, visa troba nušvito nuo tų jos žodžių! Laimingas — visi negeri nujautimai dingo — jis ją apglėbė, priglaudė jos galvą sau prie krūtinės... pradėjo bučiuoti plaukus, akis. Ji ne tik nesigynė, bet ir pati bučiavo, rankomis apkabinusi kaklą, glostė plaukus... Jis visai apsvaigo...

O meilė, meilė... kokia ji, ta meilė... Buvo tai pirmoji tokia naktis jo gyvenime... Atrodė, kad iš laimės galėtų numirti... Ji myli, ji — jo... Nenorėjo jos išleisti, prašė dar pabūti, bet ji nelaukė ryto. Atsikėlė, apsitaisė ir lydėti neleido. Pati pareisianti... bus geriau, kad niekas nematys kartu... Rytoj vakare vėl ateisianti...

Jis manė, kad nebeužmigs tą naktį, apie ją svajodamas. Bet tik padėjo galvą ant priegalvio ir nieko nebejuto... Kai vėl atsimerkė, buvo šviesu. Pašokęs prausėsi, šukavosi, taisėsi, vis švilpaudamas, dainuodamas... Kaip paukštis nulėkė į bažnyčią, nubėgo prie motinėlės kapo... Tik darbo nebeieškojo. Juk sakė, kad šįvakar... O gal neateis?.. Bet atėjo.

Ir taip dar tris šeštadienius... Tik ketvirtąjį, pabarškinusi į langą, ji nebėjo į vidų, tik pasakė: „Susitiksime rytoj kapinėse".

Ir susitiko. Jis manė, kad kalbėsis apie vestuves. Bet ji — keista — liepė prisiekti, kad niekam niekados nesakys, kad ji naktimis pas

Alfonsas Dargis Kompozicija (aliejus), 1973

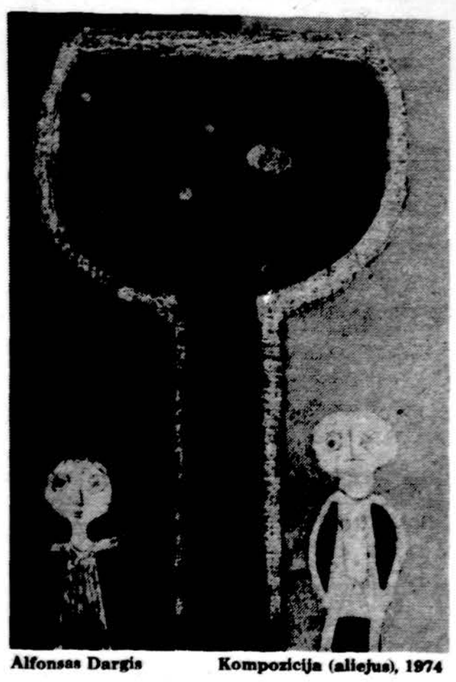

Alfonsas Dargis Kompozicija (aliejus), 1974

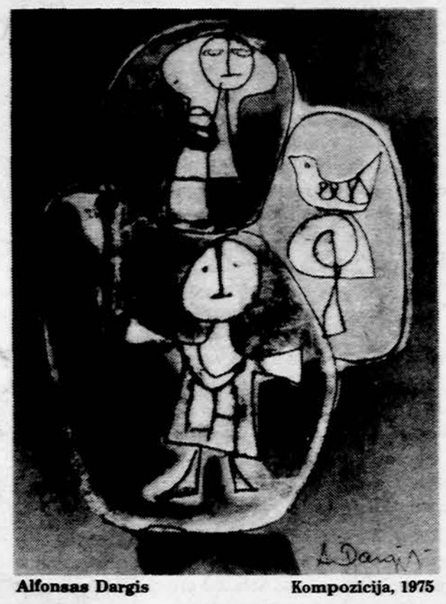

Alfonsas Dargis Kompozicija, 1975

jį ateidavo. Niekam niekados. „Bet kunigui tai reikės, kai eisim išpažinties prieš vestuves", tarė jis nedrąsiai. „Tada galėsi pasakyti", pertraukė ji. „Bet daugiau niekam". — „Gerai, niekam niekados", jis prižadėjo. Juk jis ne koks pliuškis, tegu ji nesibijo... Bet jai to neužteko: turįs atsiklaupti prie motinos kapo ir prisiekti. Jam buvo keistas toks jos reikalavimas, bet nesipriešino. Atsiklaupė, kaip ji norėjo, ranką prie kryžiaus pridėjo ir pakartojo paskui ją priesaikos žodžius. Tada ji išsitiesė, lyg kokią naštą numetusi, nurimo, dar lyg šyptelėjo, tik ne tuo paprastu šviesiu šypsniu, bet kažin kokiu droviu, nesmagiu. Jis atsiprašė, kad nesusivaldęs, kad iš meilės... Ji pertraukė, kad nereikia apie tai kalbėti, ji nepykstanti... Nusiskynusi kažin kokį žolynėlį, maigė jį rankose, tokia lyg nedrąsi, lyg nerami. „Reiktų pasikalbėti..." pradėjo. Reikės būtinai jiems arklio. Juk nesiskolins amžinai iš Vaškio ir neis amžinai jam už tai atidirbinėti. Ir vežimo reiktų... Jei jis taip tikrai ją myli, kaip šneka, tai nebus sunku jam užsidirbti ir arklį. Vaškys šnekėjęs, kad Vanagiuose Laurynas statosi trobas... Karolis mielai pritarė: arklys gerai... Ir paarti, ir paakėti, ir šienui suvežti... Ir į darbus nereiktų su klumpėm per purvus maknoti, galėtų sau kaip ponas nujoti, parjoti... Tikrai geras jos sumanymas... „Gerai, arklys bus", prižadėjo. „Tai lik sveikas", ji tyliai tarė, padavė ranką, dar kažkaip keistai iš šalies pažiūrėjo, nuleido akis į žemę ir dar tyliau pridėjo: „Atleisk man..." ir nubėgo. Tai buvo paskutinis jų pasimatymas.

Tą pačią dieną miestely jis susitiko Lauryną, kurs jo jau ieškojo, ir išvažiavo su juo. Ir štai — kumeliukas jau bus. Ir ožkutė yra. Tai bus Agutei staigmena. Bus pieno, ne vien kiaušinių... Kažin kaip Marcijona begyvuoja su vištomis? Gyvuoja, ko jai negyvuoti! Daržas jau pilnas bulvių, kopūstų, morkų — visko... Vištų pats dėjimas — kasdien jai Velykos. Gerai, kad paprašė ją užeiti, vištų palesinti, kiaušinių surinkti... Dabar ras trobą švarią, paukščius apžiūrėtus. Išvirs jam vakarienės...

Vakarienę prisiminęs, pasijuto labai alkanas. Nuo pusryčių nevalgęs... toli ėjęs...

— Na, ožkyte, parėjom! – linksmai sušuko. Suieškojęs kuolą, nuvedė ją į lanką, pririšo. — Ėsk sau, sveika! Ar matai, kokie dobiliukai?

Parėjęs pamatė, kad pašiūrės durys uždarytos. Žvilgterėjo į vidų – tuščia. Kur tos vištos? Apsižvalgė; ogi sutūpusios vyšniose! Marcijona bus užmiršusi... Papylęs keletą saujų miežių pašiūrės viduje, pašaukė vištas. Jos katėdamos plumpsėjo iš vyšnių ir galvotrūkčiais skuodė į pašiūrę.

— Miegokit, sveikos! – Jis uždarė pašiūrės duris ir kobiniu užkabino.

Troba buvo tuščia ir šalta, matyt, seniai nekūrenta, nors šatrų ir pagalių pilna priemenė, kaip buvo palikęs. Spintelė irgi dyka: nei duonos, nei kiaušinių... Reiktų išsivirti nors bulvių...

Bulves bekasant, ir Marcijona parsirado. Jį iš tolo pamačiusi, linksmai šaukė ir rankomis mojo. Kai priėjo arčiau, pamatė, kad ji apsirengusi kaip per didžiausias šventes: gelsva šilkinė skarelė, balta palaidinė su pinikėliais, šviesi margadryžė prijuostė, šimtaklostis sijonas...

— Ir pasipuošei kaip Velykoms, — nusistebėjo jis.

— Dar geriau negu Velykos, — susijuokė ji. — Mesk tas bulves, apsiprausk ir eiva.

— Kur?

— Pasakysiu pamažu. Kad jau naujienų, tai naujienų! Na, eik persirenk.

Karolis kastuvu sulygino išraustą bulvių duobę, papurtė krestį, kad žemės nubyrėtų, prie šulinio perliejo vandeniu. Marcijona, iš paskos sekiodama, linksmai šnekėjo:

— Taip laukiau tavęs pareinant... Būčiau nežinojusi, kad ne Jonis. Nujojo į miestuką, nes degtinės pritrūkom, ir susitiko Leizerienę. Ji pasakė, kad tu namo nuėjęs. Tai aš ir parlėkiau tavęs pavadinti. O kieno ta ožka? — pamojo į lankoje baltuojantį gyvulį.

— Mano, — smagiai atsakė Karolis. — Nuo

Šios vasaros Baltimorės lietuvių festivalio akcentai

ALEKSANDRAS RADŽIUS

Atlaidų turgus Nepriklausomoje Lietuvoje. Nuotrauka Vytauto Augustino

Baltimorės lietuvių festivalis, o gal ir kitų vietovių panašaus pobūdžio renginiai, tai kaip kokie atlaidai Nepriklausomybės laikų Lietuvos miestely. Po sumos, būdavo, suvirsta iš bažnyčios ūkininkai su gaspadinėmis, bernai ir merginos, vaikai ir paaugliai į turgaus aikštę. Minia ūžia, klega, juokiasi, pokštauja, perka, parduoda, derasi, siūlo, ima, neima, duoda neduoda, o kartais ir per pakaušį užtvoja, ypač kai smarkuolis buvo karčiamėlėn užsukęs lašiuku skaidriosios atsigaivinti.

Bet išeiviško festivalio šurmulys vis dėlto kitoks. Net ir gerokai skiriasi nuo atlaidų mugės. Čia triukšmą kelia ne minia, o muzika, kuri kviečia sėsti į kėdes ir žiūrėti, kaip jaunimas šoka tautinius šokius. Ir šoka jaunieji. Šoka ir nepavargsta. Šoka ištisas dvi dienas. Tie šokiai – dėmesio centras. Ypač sekmadienio dieną. Tada didžiulės salės visos kėdės būna užimtos. Jei nepasirūpinai pakankamai anksti ateiti, žiūrėk šokių stačias. O tie šokiai, šimtus kartų matyti, kažkaip nenusibosta ir gana. Ir žiūri žmonės sėdėdami, ir žiūri stovėdami, žiūri lietuviai ir nelietuviai, o pardavinėtojai savo prekių ne per daug siūlo. Nori pirk, nenori nepirk. Jei kam reikia atsigaivinti, skaidriosios lašelio neieškok. Nėra. Stipriausias gėrimas — baltimorietiška „viryta" ir saldus alutis. Bet ir jo įtakoje festivalis paprastai pasibaigia lietuviška daina. „Pepsi Generation" pasitenkina įvairios rūšies „kolom" ar šalta arbata.

Lietuviškų valgių pilna. Visokių chrustų (ups! Atsiprašau, — žagarėlių), raguolių, tarkainių ir daugelis kitokių skanumynų, atkeliavusių per ilgus istorijos amžius iš Lenkijos, Vokietijos ir kitų kraštų. Bet jie, tie valgiai, taip sulietuvėjo, kad nebeišbrauksi iš festivalio meniu. O ką kitą pasiūlytum, juos išbraukęs? Ir kas čia blogo, jeigu valgiai sulietuvėja? Geriau, negu kad lietuviai nutausta.

* * *

Tai tik viena festivalio pusė. Sakyčiau, kairioji (įeinant į salę). Dešinėn suksi, pateksi į kultūrinių lobių karalystę. Čia jau ne viską gali nusipirkti. Žinoma, jei norėsi įsigyti lietuviškų motyvų medžio drožinių, kaip dekoratyvinių lėkščių, ant stalo pastatomų lietuviškų kryžių bei koplytstulpių arba kelių kryžių kompoziciją, tai Baltimorės medžio drožinėjimo menininkai, kaip Vytautas ir Albina Vaškiai arba Jonas Kardokas, ar Elena Okienė, o taip pat ir Genovaitė Auštrienė, mielai jų parduos. Bet neprisiprašysi Bronių Medelį ar Charles Laukaitį parduoti, sakykim, *Vėrpo* numerį, prieš 100 metų Prūsuose išleistą. Arba kokį *Trimito* egzempliorių iš Nepriklausomybės laikų. Už jokius pinigus Henry Gaidis neparduos antro laipsnio Gedimino ordino, kurį kadaise dėvėjo aukštas Lietuvos karininkas, ar, sakykim, pulkininko antpetį. Žiūrėk, brolau, džiaukis jų gausiais rinkiniais ir prisimink gražius, garbingus praeities laikus.

O plaukas žilsta. Plaukas retėja. Žmogus ir nejausdamas linksta prie žemės. Ir kyla žiaurus klausimas: kas bus, kai šių brangių rinkinių savininkus priglaus geroji žemė ir amžinybė? Kas priglaus tada jų rinkinius? Ar kokie vertelgos, ar šiukšlių dėžės, ar lietuvių institucijos, tokios kaip Alka, Pasaulio lietuvių archyvas ar Balzeko Lietuvių kultūros muziejus Chicagoje? Geriau jau institucijos, nes jos ilgiau gyvena, negu žmogus.

* * *

Einu toliau. Stabtelėjau ir nustebau. Nejaugi „Dailė '89" perkelta į Baltimorės festivalį? Palauk, žmogau, sakau sau, neskubėk su išvadom. Tai tik vienas paveikslas iš tos masinės meno parodos, kuri buvo atidaryta Chicagoje Vasario 16-osios proga ir kurioje dalyvavo, rašoma, net 66 lietuviai dailininkai. Prieš akis Laimos Simanavičiūtės abstraktas „Viltis, šešėlis" (jo fotografją matėme *Draugo* kultūriniame priede). Dramatiškas paveikslas ir giliai patriotinis. Dvi skersinės juostos, lyg tolimas horizontas, perjuostas tikra spygliuota viela. Apačioje kažkas lyg sudaužyta, sulaužyta, o viršuje, kairėje, tartum paveiksle iškirptam langely, spindi trys dėmelės — geltona, žalia, raudona: neužgniaužta tautos dvasia. Ir daugiau Simanavičiūtės abstraktų festivaly išstatyta. Be pavadinimų. Suprask juos, kaip nori, pergyvenk, kaip jausmai padiktuos.

Pamačius mane bestoviniuojantį prie paveikslų, prieina ir pati dailininkė. Susipažįstam. Pasirodo, gimusi Karagandoje. Šaltajame Sibire. Kodėl ten? Mama tuoj po karo buvusi partizanė. Drauge su kitais miško broliais kovojusi su stribais. Štai čia pat sėdi ir mama — partizanė. Nuostabos ir pagarbos jausmas nubanguoja krūtine. Partizanė, žiūrėjusi mirčiai į akis už tėvynę

(Nukelta į 4 psl.)

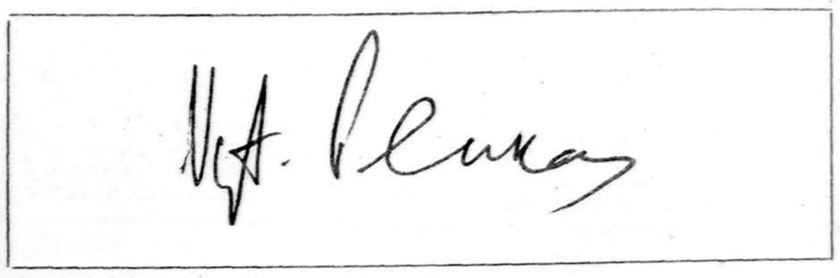

STEBUKLAS IGARKOJE

saviti kryžiai maumediniai
užaugę žemėje nesavoje
sukrypę taigoje bevardžiai
miršta savųjų neužmiršti

žvakučių degančios liepsnelės
šildo brolių širdis
užgęsusias seserų įsčias
užušalusias ašaras tėvų

kančiose aimanas gimdytas
bado pasmaugtų vaikų
skundus ramina žemė tyli
dangus šaltais pūkais užklojęs

raudoje migdo atminimą
liūdi balti beržai
įsišakniję
krūtinėse kapų
eglės pabalę verkia

tiek metų nukryžiuota
laisvė pakarta
viltis kentėjo
ilgesys supančiotas
merdėjo žmogus

sutrūnijo rūpintojėlis
išmirė raidės
speige sapnai
siautėjo žvėrys klaikūs
šviežiu krauju įsiutę

juodame laike skausme
Igarkoje staigus atodrėkis
paplūdo ašaros
vėl gyvos
vėlių liepsnelės
plaukia Jenisėjum ant lyčių
šiaurės pašvaistėn
potvyniu namolei
prieš srovę nemunais

1988

Kėdainių aerodrome iš Igarkos atskraidinti pirmieji Sibiro tremtinių karstai šių metų liepos 28 dieną.
Nuotrauka Jono Kernagio

VINGIS

1988 metų liepos devintos ir rugpjūčio dvidešimt trečios dienos demonstracijų dalyviams

Gyvasties spindulys nelauktai sublyskėjo jaukus
iš piliakalnių keliasi rikiai apstulbę
ir trimitai ir žodžiai glūdėję giliai
atsibudę malšina nuožmiausius karionių skausmus

sužibėjus viltis jau pražydo gintariniu gaisru
amžių knygą vaidilos atvėrė guviai
aimanuoja klasta suvedžiotieji kriviai
sužalotus pagydyt miražais sunku

Kernavėj, rodos, dunda kanopos ir kyla kardai
aukurų žilpios žiežirbos žėri žaroj
nekaltų tyros ašaros skęsta maldoj
papily baltas žirgas supančiotas blaškos baugiai

žalumynai pražydo kai padvelkė vėjai šilti
ąžuolyne pasklido svajonė jauna
tebanguoja ant kuoro laisva vėliava
sietuvoj vėl užgimus ryškėja skaidri pilnatis

---

tos pačios Leizerienės nupirkau. Ar Jonis nesakė?

— Nesišnekėjo su ja, skubino namo... O gal ožka dar nemelžta? Reiktų pamelžti, kad tešmuo neperdegtų. — Marcijona žvitriai įbėgo į trobą, peržvelgė indus: — Ot, ta puodynėlė bus pati geroji... — Ir išbėgo.

Kokia ji nepaprastai linksma ir šneki! Nors šnekos tai jai niekados netrūksta. A, papasakos tas savo naujienas, nėra ko jos skubinti...

Kai Marcijona parėjo su pienu ir išgyrė ožką, Karolis jau buvo užkūręs ugnį ir užkaitęs bulves. Ji net rankomis suplojo.

— Ko taip užsispyrei su tomis bulvėmis? Juk sakiau, kad eisim į svečius.

— Kad eisim, tai reikia apsiprausti. — Šypsodamasis jis vėl išėjo prie šulinio. Vanduo buvo šaltas, gaivus. Pirma atsigėrė, tiesiai iš kibiro, paskui prausėsi, vis galvodamas, kaip išsisukti nuo to Marcijonos kvietimo. Nenorėjo niekur eiti, tik pas Vaškį, pamatyti Agutę. Dėl jos iš taip toli parbėgo. Ar ji džiaugsis, ji pamačiusi? O gal ateis ožkytės pažiūrėti?

Marcijona atėjo priešais, rankšluosčiu nešina.

— Šluostykis, trinkis, kad skaistus būtum. Reikės po aslą pasisukinėti, mergaites pašokinti, neapsijuokinti...

Jai arčiau priėjus, padvelkė degtine. Aha! štai kodėl ji tokia linksma ir paslaptinga. Ką ten su ja! Įėjęs alkieriun, persivilko švariais marškiniais ir grįžęs atsisėdo už stalo, priešais galinį langą.

Marcijona atnešė garuojančias bulves, įpylė ožkos pieno į puoduką. Jis godžiai paėmė bulvę — pasijuto labai alkanas. Karšta bulvė nudegino gomurį. Vadalodamas ją burnoje, greitai užgėrė pienu.

— Nevalgyk tiek daug, — juokavo Marcijona. — Neprisiryk tų bulvių.

— Kodėl ne? Šviežios bulvės, skanus pienas, — erzino Karolis. Nors matė, kad ji netveria savo kaily, nori būt klausinėjama naujienų, bet tyčia nieko neklausė.

— Kad jau taip labai klausinėji, — pajuokavo ir ji, — tai pasakysiu: einam į vestuves!

— Į vestuves? — jis atsisuko. — Kieno?

— Kieno? — pradžiugo ji. — Spėk! Spėk — neįspėsi!

— Kaip tik įspėsiu: tavo pačios su Joniu!

— Ak, tu pliauzare! Jonis galėtų mano sūnus būti. Kur tau Jonis, prastas bernas, kels tokias vestuves, samdys tiek muzikantų... Na, spėk, bet — rimtai.

— Pasiduodu. Geriau pati pasakyk.

Sunėrusi ant prijuostės rankas, ji nutaisė rimtą veidą ir iškilmingai, nutęsdama tarė:

— Va-a-škio!

— Vaškio? — nustebo Karolis. — Kad neseniai žmoną palaidojo.

— Seniai neseniai, bene svarbu.

— Vis tiek greitai susirado naują, — nusistebėjo jis, siekdamas kitos bulvės.

— Kad ir ieškoti nereikėjo. Čia pat troboje buvo.

Jam ranka ore sustingo. Neaiški nuojauta persmelkė širdį.

— Kas buvo? — lėtai paklausė, pamažu nuleidęs ranką.

— Kas kita kaip Agutė! Gražioji Agutė! Aplink ją jūs visi, kaip bitinai aplink medaus korį, sukotės! Ot ir nunešė senis Vaškys visiems jaunikliams iš panosės! Tai ir ūžia, linksminasi! Kad matytum, kokios vestuvės! Vakar išlalėjo išdardėjo į bažnyčią staininiais, Jonis vos nulaiko... Agutė pasipuošusi, išsipuščiusi, su baltu velionu, su rūtų vainiku! O Vaškys, kad matytum, — atjaunėjęs, išsičiustęs, tik suka ūsą... savo jaunąją užstalėj užspeitęs, rankeles jai tik glosto... O muzikantai kad rėžia, kad trenkia visokius šokius, maršus... Vestuvininkai trobos stogą kilnoja bešokdami. Vaškys, žmogus nepavydus, paleido Agutę iš užstalės ir sako: „Dainuokit, mergos, skelkit, vaikiai, rublius į lėkštę, šokinkit mano jaunąją!" Na, tai paklojo rankšluostį lininį, padėjo lėkštę, o tie kad trenkia sidabrinius! Gal tuziną lėkščių sutratino! Agutė išdidi: apsuka ratą ir vėl atgal prie savojo sėdasi. Eik ir tu, pasiėmęs rublį, pašokink mergaitę.

Marcijona pasakojo, pylė iš visos širdies: kaip puikiai bažnyčia buvo išpuošta, kiek žvakių degė, kaip šauniai vargonai gaudė, kiek kepalų duonos bei ragaišio šventoriuje ubagams išdalinta už Vaškienės vėlę... Kad ir nereikėjo, juk ne Vėlinės, — bet Vaškys užsispyrė: te ir ubagėliai pasidžiaugs su juo tokią dieną..."

Nors įsišnekėjusi, ji pastebėjo, kad Karoliui iškrito bulvė iš rankos ir nuriedėjo į pastalę, kad jis pats sėdi kaip sustingęs, akis į langą įbedęs. „Pritrenktas tokių nepaprastų naujienų", patenkinta nusišypsojo ji.

— Kokia tai laimė vargdienei mergelei! Juk gana ji savo amžely privargo... Graži tai graži... Per tą gražumą ir Vaškiui protas pasimaišė... Ir aš savo pirštus pridėjau... papasakosiu — stebėsies... Tai jau nebevalgai? Ir gerai — kas tos bulvės! — kraustydama stalą, nešdama šalin bulves, ji linksmai plepėjo: — Prisivalgysi vestuvėse — kad privirėm, kad prikepėm — stalai lūžta! Aš visus tavo kiaušinius pyragams kepti atidaviau. Agutė dar nenorėjo imti, bet aš sakau: „Tebūna ir iš Karolio pusės. Vištos vėl padės". Vaškys prisakė, kad būtinai tave parsivesčiau. Ir kad jau išgyrė tave prie visų: „Tokio vaikio, kaip Karolis, reik paieškoti. Kai dirba — tai už du, kai duoda žodį — tai kraujais akmenais lytų — padarys!" O paskui... — ji prisitraukė kėdelę arčiau prie Karolio: — Paskui, kad pradėjo pliaukšti, — nusilesė visai — nors ir vestuvės, bet vis tiek... be gėdos ėmė bliurbti: „Amžinatilsį mano bobikė gera buvo žmonikė, bet bergždinikė, kad ją kur... Dar vis gindavosi, gal aš pats kaltas, kad nėra... Ne aš, ne! Štai mano Agutė, vos prisiglaudžiau prie šono — ir jau... Ka ka ka!" Kad pradės juoktis, kad pradės žvengti! O Agutė visa užsiplieskė raudoniu kaip vyšnia... timpt jį už rankovės, tas plept — ir atsitūpė... Tik žvalgosi, kaip iš medžio kritęs... Na, na, manau sau: kas čia per šneka? Ar tai dabar laikas girtis? Bus ir be to dar boboms plepėjimo, ant pirštų skaičiavimo...

Karolis pašoko kaip nudegęs, žvilgterėjo į ją paklaikusiomis akimis ir vėl klestelėjo į krėslą. Ji, patenkinta padariusi tokį įspūdį, dar arčiau prisislinko ir pasiskonėdama tęsė:

— Tik tu tylėk, niekam, o niekam... Agutė dora mergelė, bet ir doriausiom pasitaiko... Lindo prie jos ir mūsų Jonis, ir Užpelkiukas gretinosi. Vieną naktį pabundu kamaroje: naktis šviesi, šilta, langas atdaras, daržely nasturtos kvepia... Tik girdžiu: bar bar bar... Prišokau prie lango — klėties durys kaip tik priešais... matau aiškiai: stypso Jonis prie durų ir barbina, dar prisikišęs prie langiuko kažin ką švapa. Jau norėjau surikti: „Ar neisi šalin, nelabasis!", kai Agutė pati atsiliepė: „Eik šalin ir nelandžiok. Neįleisiu". Jis dar duris pečiu stumtelėjo, bet ji, sumani mergaitė, duris buvo užsisklendusi. Ne šuniui mėsa — prasidės ji su tokiu prastu bernu... Ir nustyrino sau kaip musę kandęs, petį trindamas... O kitą naktį Užpelkiukas atstypino. Krepšt krepšt į duris: „Išeik, Agute, noriu pasikalbėti" O ji: „Ateik dieną ir kalbėkis". O jis vėl: „Noriu dabar. Eik, Agute, lelijėle, už manęs". O ji kad riktels: „Nei kalbink, nei eisiu! Ir nesibaldyk naktimis!" Ir tas nukėblino, nosį nukabinęs... Tai matai, vaikių jai netrūko. Kad ir biedna mergelė, bet meili. O jau graži, tai graži — visi akimis taip ir varsto... Paskui girdžiu — vaikiai šnekasi: „Nereik prasidėti su Agute: ji akmenširdė". Atata Agutė, džiaugiuosi ir Vaškiui giriu, kokia ji dora...

(Nukelta į 4 psl.)

Alfonsas Dargis „Kompozicija, kuri mena smagias vestuves".

19 a. tautinio atgimimo kultūros tyrinėtojas

(Atkelta iš 1 psl.)

žįstame, net apie juos nesame girdėję? Gero redaktoriaus akiratis turi būti platus, išsilavinimas gilus, kantrybė didelė, darbštumas be ribų, diplomatijos supratimas pakankamas. Geras redaktorius privalo orientuotis daugelyje sričių, kad neprasispraustų grubios klaidos. Jam reikia susirasti bendradarbius, su jais palaikyti ryšį, jausti, kada juos paspausti, kada paglostyti. O jie kartais nereaguoja, nei spustelėti, nei paglostyti. Rimti leidiniai dažnai stokoja lėšų korektūroms, be to, redaktoriai net bijo šį darbą patikėti kitiems. Mūsų aplinkoje ant redaktoriaus yra verčiamas darbas ir liejamas drumstas vanduo.

Dr. Vincas Maciūnas ilgą laiką buvo *Lietuviškosios enciklopedijos* (pradėtos ruošti Lietuvoje) ir *Lietuvių enciklopedijos* (išleistos JAV) redakcijų narys, o XV LE tomą (Lietuva) vienas išnešė. Jam sudarė planą, rašinėjo galimiems bendradarbiams. Pagal dr. Vinco Maciūno pasisakymą, yra likę skylių (pvz., neliesta žurnalistika). Vengdamas tų skylių ir laukdamas bendradarbių pažadų, darbą užtesęs. Vinco Krėvės raštų šešių tomų paruošimas taip pat yra dr. Vinco Maciūno redagavimo vaisius, kaip ir du tomai Lituanistikos instituto darbų. Visa tai sudaro daugiau kaip 4,000 puslapių. Juos tik perversti būtų sunku, o juk redaktorius turėjo tvarkyti medžiagą, ne vieną kartą rūpestingai skaitydamas ir koreguodamas. Galima lengvai spėti, kad šie uždaviniai pareikalavo ir daugelio sprendimų, ne visų mielai priimtų.

Kyla klausimas, kodėl dr. Vinco Maciūno straipsniai iki šios dienos liko išbarstyti po daugelį periodinių leidinių. Būtų parankiau ir kultūros istorikui, ir besidominčiam skaitytojui juos matyti surinktus viename leidiny. Geriausiai gali paaiškinti pats autorius, ir čia bus bandoma apytiksliai perduoti jo žodžius.

Visą laiką stengiantis paskelbti kiek galima daugiau nežinomos medžiagos, žinių rinkimas ėmęs apsčiai laiko. Paskelbtos žinios nebūdavusios pakankamai aptvarkytos, pasitaikydavę jose klaidų. Šiuo metu dr. Vincas Maciūnas viską perredaguojąs, patikslinąs, „apšvarinąs". „Ką galėjau, parašiau, gal gerai, gal blogai. Reikėjo gyventi, universiteto bibliotekoje dirbti". Šie tiesūs dr. Vinco Maciūno paaiškinimai yra suprantami. Juose girdimas mokslininko atsargumas ir gal truputis nedrąsumo, kuris visada rišasi su mokslininkų kuklumu. Bet žinom atvejų (pvz., Zenonas Ivinskis), kai didelis atsargumas nelėmė pilnos naudos. Labai būtų reikalinga, kad dr. Vinco Maciūno darbai susibėgtų vienan rinkinin.

Grįšime prie University of Pennsylvania (Philadelphijoje) bibliotekos. Į ją dr. Vincas Maciūnas įsijungė nuo pradžios derybų dėl dr. Jurgio Šaulio bibliotekos įsigijimo. Universitetas visą dr. Jurgio Šaulio lituanistinę medžiagą nupirko, ir šiai bibliotekai būdinga lietuviškų rankraščių gausa. Dr. Vincas Maciūnas stengėsi, kad kiek galima daugiau lietuviškų knygų patektų šion saugion vieton. Siūlė pirkti iš katalogų, mainytis su bibliotekomis, prašydamas ir paaukoti. Šiame krašte lituanistinėms studijoms University of Pennsylvania biblioteka yra svarbi. Ja yra pasinaudojęs ir vienas kitas lituanistas iš okupuotos Lietuvos.

Paskaitos visuomenei yra greitai užmirštamos, nors jų rimtas paruošimas kainuoja darbo. Dr. Vincas Maciūnas yra daug jų skaitęs. Tai būdavo kruopščiai sutvarkyta medžiaga, be tuščių žodžių, tačiau perduota taip šiltai ir patraukliai, kad suprasdavo ir mišraus išsilavinimo žmonės, nė vienas nenuobodžiaudamas. Jis paskelbė iš rankraščių Vinco Krėvės, Jurgio Savickio, Antano Smetonos, Vaižganto, Žemaitės laiškų. Straipsniuose palietė neseniai iš mūsų pasitraukusius kultūrininkus ir veikėjus, kaip Antaną Salį, Jurgi Savickį, Balį Sruogą.

Tarp žmonių

Nuo antrosios lietuvių imigracijos į JAV pradžios negausiame Philadelphijos lietuvių telkinyje turėjome profesorius Alfredą Senną, Antaną Vasiliauską, Vincą Krėvę, Alfonsą Jurskį, Antaną Salį, Joną Puziną ir Vincą Maciūną. Jie visi palaikė ryšius su sava visuomene, o pastarieji keturi tik joje ir tegyveno. Ir dabar yra iškilių jaunesnių asmenybių, tačiau vos keli iš jų nesimaskuoja. Kiti laikosi lyg už užuolaidos, pro kurią girdi ir mato, kas vyksta, tačiau masės vengia, tarsi bijodami nusivertinti ar susitepti. (Čia nekalbama apie tuos inteligentus ar eilinius, kurie žmonių bijo iš prigimties.) Mažai kas juos pažįsta, o kiti gailisi nepažįstą. Dr. Vincas Maciūnas visą laiką buvo lietuvių visuomenėje (JAV LB Antrosios tarybos narys), joje vaikštinėdamas be mokslininko vainiko. Tasai vainikas likdavo ant jo darbo stalo.

* * *

Amerikietiškasis individualizmas, maišydamasis su mūsų tradiciniu pasididžiavimu, yra lyg narkotikas jaunesniems. Jis, tiesa, padidina santaupas, padilgina savimeilę, bet naikina asmenybę. Dr. Vinco Maciūno paprastumas žmonėse ir ryšiai su jais jam lengvino išauginti du sūnus lietuviais, juos išmokslinti, susilaukti lietuvaičių marčių. Šiandien jis lietuviškai kalba su keturiais vaikaičiais. Abu sūnūs aktyvūs mūsų gyvenime, vyresnysis, Vytautas, būdamas skaičiavimo mašinų specialistas, yra ir Philadelphijos lietuvių chorelio vadovas. Dr. Vinco Maciūno žmona Genovaitė — pagrindinė jo bendradarbė. Pasiėmusi didžiąsias šeimos naštas, taupo vyrui laiką moksliniam darbui ir pavyzdingai talkina visuomenei. Vadovavo lituanistinei mokyklai, buvo ir yra įvairių organizacijų valdybose.

* * *

Kas prieš gyvenimą neriečia galvos, tokiam gyvenimas nusilenkia. Nors raudonų kilimų ir netiesia, bet tako neišduobina. Sukaktuvininkui dr. Vincui Maciūnui ateityje tepasikloja ir kilimas.

Rašytoja Sonė Pipiraitė-Tomarienė su savo vyru Haris Tomaru.

Sonės Pipiraitės-Tomarienės novelė „Vylius", kuri yra ištisai spausdinama šio šeštadienio *Draugo* kultūriniame priede, laimėjo Lietuvių rašytojų draugijos Aloyzo Barono vardo novelės konkursą 1988 metais.

Baltimorės lietuvių festivalis

(Atkelta iš 3 psl.)

ir žmoniškumą. Pasakoja partizanė savo pergyvenimus miške ir Sibire. Pagaliau sugebėjo visa jos šeima iš sibirinio pragaro 1960 metais atvykti į JAV, įsikurti Washingtono priemiesty Lanham ir išmokslinti dukterį. Gal dėl to tautos kančios atsispindi Laimos abstraktinėje kūryboje.

Deja, nedaug žiūrovų prie paveikslų. Abstraktas — baisus žodis. Be Mylantos jo nesuvirškinsi.

Informacinis P.S.: Lietuvių festivalis rengiamas kasmet pirmą birželio savaitgalį Baltimorės miesto festivalių salėje (Festival Hall). Tai pradžia ištisos grandinės įvairių tautybių savaitgalinių vasaros festivalių, inspiruojamų ir palaikomų miesto savivaldybės, kad amerikiečiai galėtų iš arčiau pažvelgti į savo „šaknis". Festivalius gausiai lanko amerikiečiai, nekalbant jau apie Baltimorės ir Washingtono lietuvius. Šiemet lietuvių festivalis, apie kurį čia kalbame, įvyko birželio 3 ir 4 dieną.

Chicagos teatruose

Muzikinė komedija

Chicagoje pirmaujantis Goodman teatras (200 South Columbus Drive) vasariniame sezone statė ypač gyvą muzikinę komediją „A Funny Thing Happened on the Way to the Forum". Čia senosios Romos architektūros ir papročių fone vyksta humoristiniai pokalbiai, solo ir grupinės dainos, labai gausus baletas. Pastatymas nėra ypatingų idėjų, tai daugiau pramoginis dalykas, turįs panašumo į vodevilį, o kartais net ir pasinešęs į kabaretinę pusę. Žodžius ir patrauklias melodijas yra sukūręs Stephen Sondheim, panaudodamas Burt Shevelove ir Larry Gelbart knygą. Visa vaidinimo slinktis pagauna žiūrovus, girdimas dažnas kvatojimas. Teatras pasistengęs paruošti ypačiai geras dekoracijas, aniems laikams atitinkamus kostiumus, tikslius garsinius efektus. Daug pastangų įdėjęs talentingas režisierius Frank Galati. Meniniu, techniškų požiūriu tai bus vienas iš pačių geriausių pastatymų Chicagoje.

Sutelktas daugiau kaip dvidešimties profesionalų aktorių kolektyvas iš dalyvavusių ne vien daugelio miestų scenose, bet ir su aukštuoju išsilavinimu universitetuose. Sudarytas stiprus orkestras, taip kad žiūrovai skirstosi, džiaugdamiesi meniškai turtinga atgaiva.

Dainų ir vaizdų mozaika

Chicagos pietvakariuose, netoli lietuvių gyvenamų vietų, yra stiprus Candlelight Dinner Playhouse teatras (5620 South Harlem). Jame vasarą ėjo muzikinis spektaklis „The Human Comedy", kur visą laiką tik solistų ar grupinis dainavimas, be kalbinių dialogų, tarsi opera. Pagal William Saroyan veikalą William Dumaresq sukūrus libretą, o kompozitoriui Galt MacDermott muziką, vaizduojamas Kalifornijos gyvenimas ca. 1943, be tikros fabulos, o tik scenomis iš kasdienybės namuose, mokykloje, telegrafo įstaigoje, kariuomenės išvykimo centre, karių stovykloje fronte, karo metu namuose. Pinasi kaimo žmonės, moksleiviai, mokytojai, kariai. Jie atlieka baleto šokius, įvairius renginius, vis juos palydint daina.

Tai toks švarus, smagus, spalvingas atvangos dalykėlis.

Juoz. Pr.

Vylius

(Atkelta iš 3 psl.)

— Tik vieną naktį... girdžiu: šlumšt šlumšt per sodą... Prišokau prie lango: jau bus vėl man juoko, kai nosį nuknebinęs šalin dyrins... Gi žiūriu ir savo akimis netikiu: Vaškys! Nu, nu, kas čia dabar? — manau sau. O tas nei barbino, nei braižėsi, tik prie langiuko patyliukais: „Agute, čia aš!" O ji — tartum būtų laukusi — duris brinkt atidarė ir — įsileido. Dyvų dyvai: jaunus pavarė, o senį priėmė... Juk Vaškys jau šeštą dešimtį baigia... Laukiu, stebiu, kas čia toliau dėsis. Kas bedėsis — po kokios valandos — išeina Vaškys. Aš nuo lango atšokau. Girdžiu: šlept šlept pareina į trobą...

— Praėjo gal pora savaičių. Vieną rytmetį ir pradėjo Agutė žiaukčioti... Ir iš veido persimainė. Jau matau, kad nebegerai mergaitei. Nubėgo ji sau į kėtelę, o Vaškys — paskui. Girdžiu — šnekasi. Ji greitai plonai, jis lėtai storai. Paskui Agutė kad ims verkti... Neiškenčiau: eisiu pažiūrėti. Einu, o Vaškys iš klėties beišeinąs, visas išraudęs kaip vėžys išvirtas. Pastojau jam kelią ir sakau: „Bijok, tu, Dievo, Jeronimai. Kad jau užtaisei bėdą, tai ir imk ją!" Taip ir pasakiau, tiesiai į akis! O jis visai nesusigėdo, linksmas toks, tik šypsosi: „Žinai, Marcijona, ir aš taip manau. Susukau mergaitei galvą: jauna, neprityrusi..." Ir tą pačią dieną išvažiavo su Agute užsakų. Na, ir smagu, kad taip išėjo... Tai matai, ir aš čia pirštus prikišau, kaip tau sakiau... Ar girdi? Ko tyli? Ar užmigai? — Marcijona papurtė jį už peties. — Ko taip įsivėpsojai į tą langą? Judinkis, eiva... Kad jau smagios vestuvės! Visi tik klega, juokiasi, šoka, dainuoja... Ir tas Jonis, kad jį kur kelmai, susivadinęs bendrų būrį, kad sustos priemenėje, kad užkauks iš visos gerklės:

Reiks tau senį girtą vesti
ir jo pypkę rankoj nešti —
verksi, mergele,
verks tavo širdelė...

— Pavyduolis... Vaškys visai negeria, pats žinai. Tik per vestuves žmogus išmetė burnelę. Nėra ko padyvyti — nepratęs, tai ir apsvaigo. Tokią jauną gražią žmonelę gauti — ar ne laimė? O Agutė tai nė nesusiraukė dėl tų išverstgerklių, tik sako: „Kad ir teisybė, Jeronimai, man širdį pykina ta tavo liuika..." O jis drykt, savo molinikę į grindis trinkt — šipuliai po visus kampus pažiro... Ir abudu tik juokiasi... Tai matai, kas dedasi... Kaip linksma... Einam greičiau!

— Neisiu... Pavargau... — vos girdimai ištarė Karolis.

— Neisi? Tai kodėl? Gailėsies. Tokios vestuvės ne kasdien. — Kai jis dar nesijudino, Marcijona įdėmiai pažvelgė jam į veidą: — Iš tikrųjų tu prastai išrodai. Baltas kaip drobė. Tai geriau prigulk valandėlei.

— Eik, Marcijona, — tyliai tarė jis. — Tavęs ten laukia.

— Gerai sakai. Manęs jau tikrai pasigedo. O tu prigulk. Pasilsėk ir ateik. Vestuvės dar greit nesibaigs. Dar rytoj visą dieną linksminsimės. Pats Vaškys sakė: tris dienas... Na, tai aš bėgu.

— Marcijona, — Karolis pašaukė ją nuo slenksčio: — ar tai tikrai Agutė su Vaškiu?

— O tu jergutaliau! — plėstelėjo ji rankomis. — Ar tu avižomis ir klauseis? Juk aš tau visą vakarą pasakoju: vakar šliūbas, paskui nuvažiavo pas jos motiną, o šįryt ir paržvangėjo pas Vaškį... Tai bėgu... O gal tau ko nors reiktų? Gal žolelių užplikyti?

Alfonsas Dargis. „Kompozicija (o gal žmogelis, per kurį gyvenimas visais keturiais ratais pervažiavo)".

— Nieko nereikia... Pavargau...

— Na, tai ir ilsėkis! — Marcijona pykštelėjo durimis ir smarkiu žingsniu nutrinksėjo per kiemą, net vištos sukudakavo pašiūrėje.

Karolis ilgai sėdėjo už stalo. Nematančiomis akimis žiūrėjo į tamsėjančią girią. Lyg kūju kalė galvoje: Agutė už Vaškio! Agutė už Vaškio! Negali būti — prisiekė, prižadėjo... Ne, ji neprisiekė. Tai jis pats prisiekė prie motinos kapo. Ne meilę. Tik nesakyti, kad ji su juo... Gal visai jo nemylėjo? Tai kodėl ateidavo, kodėl?.. Nueiti ir paklausti: Kodėl, Agute? Ar mylėjai, ar...? Kodėl nedavei žinoti, kas tau pasidarė? Būtų parbėgęs, būtų galėję tuojau vestis... Kam su Vaškiu?

Skaudžios mintys zvimbė po galvą kaip širšės ir gėlė, gėlė... Kartais baisus pyktis purtė visą kūną... Kartais skaudus nusiminimas slėgte slėgė prie žemės...

Visai sutemo. Atsikėlė... Susiėmęs rankomis galvą, vos pavilkdamas kojas, nušlitiniavo į alkierių ir parkrito į lovą kaip stovėjęs, su drabužiais, tik klumpes nuspyrė. Bet ir atgulus nebuvo lengviau: širdis peršėjo, lyg kačių nagais draskoma: galva ūžė, spengė; kraujas smilkiniuose tvinkčiojo. Koks nakties tamsumas... Koks vėjo staugimas... Vartėsi nuo šono ant šono. Vėjo ūžime išgirdo motinos balsą: „Ateik, Karolėli, ateik, sūneli..." Tekinas nuskriejo į kapines... Ten blanki šviesa... Kryžius... toks didelis ir dar auga, auga... Negalima nė įrašo matyti... O po kryžiumi duobė... Ne duobė — liūnas, tirštai prižėlęs puplaiškių. Puplaiškiai, apsiviję aplink kojas, traukia, traukia jį į liūną... Apkabino rankomis kryžių, ir kryžius ėmė svyruoti... Jau nuskęs... Kad šoko — ir pasijuto begulįs lovoje... Į langą subarbeno. Agutė? Pašoko, suriko: „Agute!" Už lango nieko nebuvo, tik tamsa. Nubėgęs atidarė duris: ir ten nieko nebuvo. Kas tai? Ar vaidenasi? Ar sapnavo? Koks baisus sapnas... Vėl atsisėdo lovoje. Vėl pašoko. Gale bolavo langas. Ten su Agute sėdėjo. Bet daugiau nesėdės... Viskas žuvo, viskas... Tuščias visas pasaulis...

Taip baisiai, lyg užkritęs rąstas, suspaudė širdį, kad nebetverdamas viduje, išbėgo laukan. Lauke buvo tylu. Bet juk vėjas staugė? Ne, tai tik galvoje ūžė. Kas ten baltuoja? Agutė su baltu velionu?

— Agute, Agute! Atėjai? — džiaugsmingai suriko. Sugrįžo! Viską viską jai atleis, kad tik grįžo... Tuojau ją parsives ir daugiau nebeišleis! — Agute! Agute! — vėl suriko.

Į jo balsą atsiliepė bliovimas. Ožka? Iš kur ta ožka? Bėgdamas jis susipainiojo virvėje ir suklupęs atsipeikėjo.

Apsižvalgė. Danguje mirgėjo žvaigždės. Nebuvo jokio juodo debesio... tai tik jo mintyse ta juodybė... Kaip viskas susimaišė, susijaukė... Kur teisybė? Kur melas? Prižadėjo laukti — nelaukė. Mylėjosi su juo — ištekėjo už Vaškio. Kodėl? Kodėl? „Laimė vargdienei mergelei..." — paviliojo ją Vaškio ūkis... Bet kodėl pirma su juo?.. Tartum mėnulis iš debesų, pamažu mintyse išniro — tiesa. Tai buvo jos vylius! Vylius! Vaškys gal būtų jos ir nevedęs — vis dėlto iš prastų namų, bekraitė... Todėl ji gudriai supynė pinkles: vaidindama meilę — ak, vyliūgė! — bėgiojo pas jį, Karolį; o kai jau buvo tikra, kad pastojusi, — klastininkė! — įsileido į klėtelę Vaškį ir suvertė jam kaltę. „Jauna, neprityrusi... susukau galvą mergaitei"... apmulkintas senis tiki savo vyriška pergale... O šimtą kartų dar kvailesnis jis pats: lėkė, dirbo, liežuvį iškišęs; džiaugėsi kumeliuku, pirko ožką... o ji, prisaikdinusi tylėti, tuo tarpu — su Vaškiu... Kvailys, paskutinis asilas... Iš pykčio jis sugniaužė kumščius.

— Ne, netylėsiu! — suriko. — Einu ir tuojau viską išdedu į akis! „Baltas velionas, rūtų vainikas..." Ka ka ka! Užmiršai savo vainiką mano alkieriuje, Agute! Jau jis ten seniai supelėjo! Vašky, atsipeikėk: gegužiuką tupdo į tavo ūkį! Melagė! Vyliūgė! Klastininkė!

Nusmaukęs virvę nuo kuolo, jis pasileido per sodą, tempdamas ožką paskui save.

— Še tau ožka, Agute! Vaikui reiks pieno! Tebus ir iš mano pusės!

Ožka nesidavė tempiama, spyriojosi, o jis trūkčiojo virvę iš visų jėgų, degdamas pykčiu sau ir visam pasauliui... Eidamas per vyšnyną, išgirdo muziką, o paskui ir dainos žodžius:

Tai verkia dukrelė martelėse,
tai vysta rūtelė rankelėse...

— Paverksi tu man, paverksi, — su įtūžiu šnibždėjo pro dantis Karolis. — Į šuns dienas išdėsiu! Visą teisybę! Iš gėdos neturėsi kur dingti! Visas kaimas pirštais užbadys! Bus ir Vaškiui gėdos...

Vaškiui? O kuo jis čia kaltas? Abudu vienodai apmulkino... Ne, Vaškio negalima...

Priėjo klėtelę. Kreivomis žvilgterėjo į jos duris ir sutratino dantimis. Čia pat ir daželis, statinių tvora aptvertas. Pro langus plieskia šviesa, šmėsčioja šokantys vestuvininkai, trenkia smarki muzika... Karolis abiem rankom kietai suspaudė statinius. Ožka, pajutusi virvę atsileidus, smagiai įsisuko į erškėtrožių krūmą, ir virvė kietai užveržė jam pirštus. Jis paleido virvę ir, suspaudęs kumščius, ryžtingai žengė prie gonkų.

— Kur lendi, belzebubai! — suriko iš trobos Marcijona. — Lempą sutratinsi!

Krūptelėjęs nuo jos įsakmaus riksmo, Karolis sustojo.

Cinktelėjo stiklas, šviesa blykstelėjo ir užgeso. Troboje vestuvininkai šūkavo, juokėsi, trepsėjo... Kažin kas sušuko:

— Rėžkit, muzikantai, ko nutilot! Tamsoj dar smagiau!

— Dekit šviesą! — vėl suriko Marcijona.

Karolis pasitraukė nuo gonkų: į tamsą neis. Pasisuko atgal prie darželio. Jis skendėjo tamsoje. Ir troboje tamsu, tik languose šmėžavo neaiškūs pavidalai. Tartum drumstame liūne... Liūnas — išplaukė iš atminties sapnas...

— Dieve, kur einu? — sušnibždėjo. — Kur brendu, kaip į liūną... Ji jau įklampino Vaškį... O ko man pačiam lįsti? Keršyti Vaškiui? — bet jis man nėra nusikaltęs... Agutei? — jai pats gyvenimas atkeršys... visą amžių turės gyventi su melu... O ką sakysiu motinėlei, nuėjęs prie jos kapo?..

Pasviro ant tvoros, abiem rankom užsiėmė akis. Karštos ašaros sudrėkino delnus. Nebuvo taip skaudžiai verkęs nuo motinos mirties... Ašaros, rodės, plovė širdį, tirpdė pyktį... Keršto troškimas nyko... Pamažu širdis rimo, liko tik gailestis — gailestis to, kas galėjo būti, bet nebus... Gailestis ir taip melagingai pradėto jaunavedžių gyvenimo.

— Einam, ožkyte, namo, — tyliai tarė, atpainiodamas virvę. Skaudžiai superšėjo: — erškėtrožių dygliai įsmigo į delnus. — Niekis, — tarė sau, — dyglius ištraukysiu...

O gal kada ištrauks iš širdies ir tą... dyglį...

Alfonsas Dargis — Pabudimas (aliejus)